

**MODEL TADBIR URUS KAMPUNG
DI KEPENGHULUAN RANTAU BAIS ROKAN HILIR
PROVINSI RIAU INDONESIA**

***(ADMINISTRATION MODEL OF THE VILLAGE IN THE SUB-DISTRICT
OF RANTAU BAIS, ROKAN HILIR, RIAU PROVINCE, INDONESIA)***

Latip, Zuliskandar Ramli & Mohd. Faizal Musa

Abstrak

Sebelum merdeka, wilayah di Indonesia bukan sahaja tanah kosong dan tidak berpenghuni, tetapi sudah ada institusi yang mengatur masyarakat dan kerajaan, yang dikelola oleh berbagai kekuatan daripada berbagai suku bangsa, perkumpulan kampung, republik dan kerajaan (Ateng 2010). Tujuan kajian ini adalah untuk menganalisis tinjauan literatur tentang tadbir urus kampung, dengan memfokuskan kepada salah sebuah kampung di Kepenghuluan Rantau Bais, Daerah Rokan Hilir, Provinsi Riau Indonesia, yang mempunyai tujuh suku kaum yang mengambil bahagian dalam pengurusan kampung. Amalan tadbir urus yang baik (*Practices of Good Governance*) menurut Plumptre (2003) merangkumi: penyertaan, visi strategik, responsif, akauntabiliti, ketelusan, kesaksamaan dan kedaulatan undang-undang. Elemen kerajaan kampung menurut Dwipayana & Sutoro (2003) terdiri daripada: kerajaan kampung, komuniti politik (Institusi Perundingan Kampung), masyarakat madani (organisasi masyarakat, institusi dan masyarakat tempatan) dan masyarakat ekonomi. Kajian ini menggunakan kaedah kajian perpustakaan dan data daripada pelbagai akta berkaitan kampung. Hasil kajian perpustakaan menunjukkan bahawa kerajaan kampung telah berubah dari semasa ke semasa, bermula dari zaman penjajahan Belanda hingga kini dengan Akta Diraja No. 6 Tahun 2014 mengenai kampung, namun tiada keharmonian antara komponen pengurusan di kampung.

Kata Kunci: Tadbir urus kampung, kerajaan dan komuniti

Abstract

Before independence, the territories in Indonesia were not only empty and uninhabited land, but there were already institutions governing the community and the kingdom, managed by various powers from different ethnic groups, village associations, republics, and kingdoms (Ateng 2010). The aim of this study is to analyze a literature review on village administration, focusing on one of the villages in the Sub-District of Rantau Bais, Rokan Hilir Region, Riau Province, Indonesia, which involves seven ethnic groups participating in village management. Good governance practices, according to Plumptre (2003), encompass: participation, strategic vision, responsiveness, accountability, transparency, equity, and rule of law. Village government elements, according to Dwipayana & Sutoro (2003), consist of: village government, political community (Village Consultation Institutions), civil society (community organizations,

institutions, and local communities), and the economic community. This study uses a library research method and data from various village-related acts. The results of the library research show that the village government has evolved over time, starting from the Dutch colonial era up to now with the Royal Act No. 6 of 2014 regarding villages, but there is no harmony among the management components in the village.

Keywords: Village governance, government, and community

PENGENALAN

Sebelum kemerdekaan, kawasan di Indonesia bukan tanah kosong dan tidak berpenghuni, tetapi penuh dengan institusi-institusi yang mengatur masyarakat dan kerajaan yang dikendalikan oleh kuasa atas kumpulan etnik, perpaduan kampung, republik dan kerajaan. Apabila penceroboh menjalankan politik undang-undang kampung, kampung diberi keeluasaan untuk mengawal masyarakat tempatan berasas hukum adat masing-masing mengikut adat pepatih setiap kampung, sebagai unit komuniti yang tinggal di kawasan tertentu harus dibenarkan mengatur rumah tangga sendiri berasas hukum adat, ini menunjukkan bahawa penceroboh masih sangat menghormati model pemerintah kerajaan yang sedia ada.

Setelah merdeka, kerajaan pusat menetapkan Akta Kerajaan No. 5 Tahun 1979 tentang Kerajaan Kampung, yang dalam praktiknya menerapkan nama, desain dan pemerintahan kampung yang sama, meskipun kampung itu telah lama ada sebelum kemerdekaan Indonesia yang menjalankan pentadbiran kerajaan menurut adat pepatih dan budaya tempatan, kesannya adalah bahawa Akta Kerajaan ini menghalang kewujudan autonomi kampung yang tersedia.

Kerajaan Pusat mengistiharkan Akta Kerajaan No. 6 Tahun 2014 mengenai kampung, dalam perkara (1) perenggan (1) menyatakan : Kampung adalah kampung dan kampung adat atau disebut sebagai nama lain, yang selanjutnya disebut kampung, adalah unit masyarakat hukum yang memiliki batas wilayah mengawasi dan mengurus urusan kerajaan, kepentingan masyarakat tempatan berdasarkan inisiatif masyarakat, hak asasi dan hak tradisional yang diakui dan dihormati dalam sistem kerajaan Indonesia. Semangat yang terkandung dalam Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 yang menekankan pada perubahan pembangunan kerajaan melalui dua jalur iaitu jalur daripada kerajaan dan jalur daripada kerajaan bersama-sama dengan kampung. Adanya kebijakan politik yang membezakan antara kampung dengan kampung adat mahupun adanya bajet kampung daripada belanjawan negeri yang masuk ke kampung, menunjukkan adanya sedikit perubahan orientasi kerajaan pusat terhadap keberadaan kampung.

Model tadbir usus kampung yang telah berjalan setakat ini masih mengikuti model yang disokong oleh kerajaan melalui hukum yang berlaku, walaupun kampung itu memiliki model prinsip yang berasingan, tetapi model yang telah diterapkan di kampung dikekang kerana polisi kerajaan yang mengikat sebelum Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014. Adapun yang menjadi tujuan penulisan ialah: menganalisis kajian perpustakaan mengenai tadbir usus kampung.

SOROTAN KAJIAN

Tadbir usus ialah satu bentuk interaksi antara kerajaan dan masyarakat awam (Leftwich 1994; Rhodes 1997). Tadbir usus (*governance*) tidak sama dengan kerajaan dalam pengertian sebagai sebuah institusi, tetapi tadbir usus adalah proses pentadbiran dalam erti kata yang luas (Dwipayana & Sutoro 2003). Bank Dunia (1998) Definisi tadbir usus (*governance*) adalah tindakan pemegang kuasa untuk menguruskan hal ehwal negara. Pierre & Peters (2005) menekankan tadbir usus yang baik (*good governance*) sebagai perubahan peranan dalam masyarakat dan perubahan keupayaan untuk melaksanakan kepentingan kolektif di bawah kekangan dalaman dan luaran yang kuat. Kedua-dua memberi tumpuan lebih kepada perkara berikut: (1) kepentingan penggunaan rangkaian dalam dasar awam; (2) perubahan dalam peranan kerajaan dari kawalan untuk mempengaruhi (*influence*) melalui

proses tawar-menawar dan pujukan secara berterusan; (3) perkongsian awam dan swasta dalam menyediakan risors; dan (4) penggunaan instrumen *multistakeholder* dalam membangun dan melaksanakan dasar awam (Pramusinto & Latief 2011)

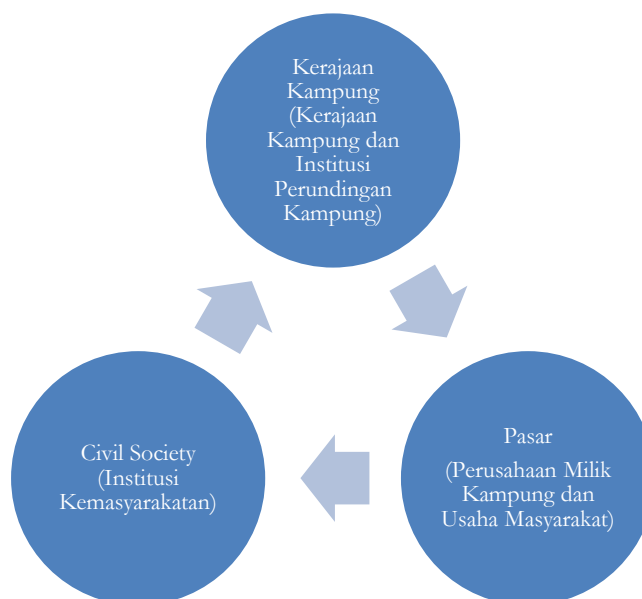
Mengkikut Plumptre (2003), amalan tadbir urus yang baik (*Practices of Good Governance*), iaitu: Penglibatan (*Participation*), Penglihatan strategik (*Strategic vision*), Responsif (*Responsiveness*), Akuntabiliti (*Accountability*), Ketelusan (*Transparency*), Kesetaraan (*Equity*) dan Peraturan (*Rule of law*). Elemen tadbir urus di kampung mengikut Dwipayana & Sutoro (2003) terdiri dari: Kerajaan (kerajaan kampung), masyarakat politik (Institusi Permusyawaratan Kampung), masyarakat sipil (organisasi masyarakat, institusi tempatan dan komuniti), serta masyarakat ekonomi (keusahawanan komuniti) mengikut jadual 1.

Jadual 1. Tadbir Urus Kampung

Elemen Tadbir Urus	Aktor	Arena	Isu Relasional
Kerajaan	Ketua Kampung dan Peralatan Kampung	Peraturan, kawalan dalam masyarakat, pengurusan asas	Akauntabiliti, ketelusan, responsif dan kapasiti
Masyarakat Politik	Institusi Perundingan Kampung	Perwakilan, artikulasi, pengagregatan, perumusan, perundangan, sosialisasi, kawalan	Kapasiti, akauntabiliti dan responsif
Masyarakat Sipil	Institusi sosial, organisasi sosial, ahli masyarakat	Sara diri, kerjasama, kerjasama bersama, rangkaian sosial	Penyertaan (suara, akses dan kawalan)
Masyarakat ekonomi	Aktor dan organisasi ekonomi	Pengeluaran dan pengedaran	Akses dasar, akauntabiliti sosial

Sumber : Dwipayana & Sutoro, 2003

Selain itu konsep tadbir urus kampung juga dibincangkan oleh Saragi (2004) iaitu ; konsep tadbir urus bila diterjemahkan dalam konteks kampung menjadi tadbir urus kampung (*village governance*) seperti rajah 1. Interaksi yang seimbang dapat wujud melalui kerjasama dan koordinasi, mengutamakan dialog, negosiasi menuju musyawarah mufakat.

Rajah 1. Interaksi Komponen Tadbir Urus Kampung
 Sumber : Tumpal P. Saragi 2004

Mengikuti Wijoyo et al. (2018), menyatakan bahwa, “Kampung adalah suatu kesatuan masyarakat hukum yang mempunyai susunan asli berdasarkan hak asal usul yang bersifat istimewa. Asas pemikiran tentang tadbir urus kampung adalah keanekaragaman, penyertaan, autonomi asal, demokratisasi dan pemerdayaan masyarakat”. Mengikuti Wasistiono (2014), menjelaskan “Kampung adalah suatu kesatuan masyarakat hukum berdasarkan adat dan hukum adat yang menetap dalam suatu wilayah tertentu dan batas-batasnya; memiliki ikatan lahir bathin yang sangat kuat, baik kerana seketurunan mahupun kerana sama-sama memiliki kepentingan politik, ekonomi dan keamanan; memiliki susunan pengurus yang dipilih bersama; memiliki kekayaan dalam jumlah tertentu dan berhak menyelenggarakan rumah tangganya sendiri”.

Mengikuti Akta Kerajaan Asas (UUD 1945), pada Perkara 18 perenggan (2) menyatakan: Kerajaan daerah, kabupaten dan bandar mengatur dan mengurus urusan kerajaan mereka sendiri sesuai dengan prinsip autonomi dan pentadbiran bersama. Perkara 18B perenggan (2) menyatakan : Kerajaan mengakui dan menghormati unit-unit masyarakat hukum adat dan hak-hak tradisional mereka sementara masih hidup dan sesuai dengan perkembangan masyarakat dan prinsip-prinsip Republik Indonesia yang diatur oleh akta keraja. Bahawa menurut Akta Kerajaan No. 6 Tahun 2014 tentang Kampung, dalam perkara (1) perenggan (1) menyatakan : Kampung adalah kampung dan kampung adat atau disebut sebagai nama lain, yang selanjutnya disebut kampung, adalah unit masyarakat hukum yang memiliki batas wilayah mengawasi dan mengurus urusan kerajaan, kepentingan masyarakat tempatan berdasarkan inisiatif masyarakat, hak asasi, dan/atau hak tradisional yang diakui dan dihormati dalam sistem kerajaan Indonesia.

Kerajaan Kampung, (Perkara 1) adalah penyelenggaraan urusan kerajaan dan kepentingan masyarakat setempat dalam sistem kerajaan Indonesia, sedangkan kerajaan kampung adalah ketua kampung atau yang disebut dengan nama lain dibantu peralatan kampung sebagai unsur penyelenggara kerajaan kampung (perenggan 3). Dalam melaksanakan tadbir urus kampung, kerajaan pusat memberikan kewenangan kampung menurut Peraturan Menteri Dalam Negeri Republik Indonesia No. 44 tahun 2016 (Akta Kerajaan) adalah kewenangan yang dimiliki kerajaan meliputi kewenangan berdasarkan hak asal usul; kewenangan lokal berskala kampung; kewenangan yang ditugaskan oleh kerajaan, kerajaan wilayah, atau kerajaan daerah/bandar; dan kewenangan lain yang ditugaskan oleh kerajaan, kerajaan wilayah atau kerajaan daerah/bandar sesuai dengan ketentuan peraturan akta kerajaan yang berlaku.

Kewenangan berdasarkan hak asal usul iaitu: sistem organisasi masyarakat adat; pembinaan institusi masyarakat; pembinaan institusi dan hukum adat; pengelolaan tanah khazanah kampung; dan pengembangan peran masyarakat kampung. Kewenangan lokal berskala kampung iaitu: pengelolaan tambatan perahu; pengelolaan pasar kampung; pengelolaan tempat pemandian awam; pengelolaan jaringan irigasi; pengelolaan lingkungan permukiman masyarakat kampung; pembinaan kesihatan masyarakat dan pengelolaan pos pelayanan terpadu; pengembangan dan pembinaan sanggar seni dan belajar; pengelolaan perpustakaan kampung dan taman bacaan; pengelolaan embung kampung; pengelolaan air minum berskala kampung dan pembuatan jalan kampung antar permukiman ke wilayah pertanian. Kewenangan yang ditugaskan oleh kerajaan, kerajaan wilayah, atau kerajaan daerah/bandar kepada kampung iaitu: menyelenggarakan kerajaan kampung; pelaksanaan pembangunan kampung; pembinaan kemasyarakatan kampung; dan pemerdayaan masyarakat kampung. Kewenangan lain yang ditugaskan oleh kerajaan, kerajaan wilayah, atau kerajaan daerah/bandar sesuai dengan ketentuan peraturan akta kerajaan iaitu: urusan kerajaan awam dan tugas pembantuan; sesuai dengan prinsip efisiensi; mempercepat penyelenggaraan kerajaan; dan kepentingan nasional yang bersifat khas dan strategik. Perincian kewenangan kerajaan adat berdasarkan hak asal-usul Kampung Adat (Perkara 16) iaitu: (1) pengaturan dan pelaksanaan pemerintahan berdasarkan susunan asli; (2) pengaturan dan pengurusan tanah ulayat atau wilayah adat; (3) pelestarian nilai sosial budaya Kampung Adat; (4) penyelesaian sengketa adat berdasarkan hukum adat mengutamakan penyelesaian secara musyawarah; (5) penyelenggaraan sidang perdamaian peradilan kampung adat; (6) pemeliharaan ketenteraman dan ketertiban masyarakat kampung adat berdasarkan hukum adat; dan (7) pengembangan kehidupan hukum adat sesuai kondisi sosial budaya masyarakat kampung adat. Sedangkan penyelenggaraan hak asal usul kampung adat (Perkara 17) iaitu: (1) penataan sistem organisasi dan institusi masyarakat adat; (2)

pranata hukum adat; (3) pemilikan hak tradisional; (4) pengurusan tanah ulayat; (5) kesepakatan dalam kehidupan masyarakat kampung adat; (6) pengurusan tanah khazanah kampung adat; (7) pengisian jabatan ketua Kampung Adat dan Peranti Kampung Tradisional dan (8) masa jabatan Ketua Kampung Adat dan Peranti Kampung Tradisional.

Pramusinto & Latief (2011) telah menjalankan penyelidikan praktik tadbir urus kampung yang baik (*good governance of the village*) yang memberi tumpuan kepada pelbagai pelaku dalam proses dasar awam untuk mencari perubahan dalam pergerakan politik kampung yang dikuasai oleh kerajaan yang autoritarian, berpusat dan memilih bersama ke kampung-kampung yang lebih demokratik dan autonomi akan mengakibatkan corak interaksi antara birokrasi kerajaan kampung dan institusi lain. Proses pembuatan polisi pada peringkat kampung harus berubah daripada seorang ahli yang cenderung dikuasai oleh birokrasi kerajaan kampung ke arah corak rangkaian dengan pelbagai pelaku lain. Peranan pelaku di luar birokrasi kerajaan kampung masih sangat terhad. Parti-parti politik yang sepatutnya dapat memainkan peranan sebagai agen pengantara dalam menampung artikulasi kepentingan awam serta mengawal dan mengawasi pelaksanaan kerajaan kampung tidak ditemukan di Kampung Wedomartani. Ini menunjukkan bahawa parti-parti politik hanya berfungsi dalam konteks isu-isu yang telah dirancang oleh pihak induk pada peringkat tertinggi seperti daerah, wilayah atau pusat. Mekanisme pembuatan polisi, peranan yang dimainkan oleh masyarakat sebenarnya agak ketara. Seterusnya (Pramusinto & Latief 2011) mengatakan bahawa: tokoh-tokoh daripada komuniti agama serta institusi sosial tradisional lebih menonjol dalam menyelesaikan pelbagai masalah masyarakat yang dijalankan melalui pelbagai mesyuarat oleh himpunan pengajian atau kumpulan masyarakat. Paguyuban-paguyuban yang dibentuk oleh penduduk ternyata dapat menjadi arena bagi penduduk kampung untuk menyampaikan pelbagai idea, cadangan dan aduan mereka. Pola yang hampir sama berlaku pada peringkat kerajaan kampung, apabila mekanisme institusi tidak berjalan dengan baik, paguyuban masyarakat kampung menjadi alternatif dalam penggubalan dasar kampung.

Kajian Pelaksanaan Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 mengenai kesiapan aparat serta pengaruh mereka pada tadbir urus yang baik (*Good Governance*) dalam pelaksanaan kerajaan kampung di Kabupaten Bantul menemukan bahawa: Pertama: sekitar 75% daripada kerajaan kampung iaitu 75 kampung di Kabupaten Bantul tidak siap sepenuhnya untuk melaksanakan Akta Kerajaan Kampung dari ketersediaan institusi dan kuasanya dan pengurusan kewangan kampung. Kedua: Persiapan sumber manusia kampung, sehingga beberapa fungsi dan kedudukan otoritas kurang optimal meskipun struktur aparatur kerajaan kampung secara keseluruhan sesuai dengan Akta Kerajaan Kampung, dan Ketiga: Peranan Kerajaan Wilayah dan Kerajaan Daerah telah efektif dengan tugas dan fungsi yang dilaksanakan sesuai dengan hukum yang berkaitan dalam melaksanakan bantuan untuk kerajaan kampung, walaupun dalam pelaksanaannya tidak berfungsi secara optimal (Pratiwi 2017)

Sofi (2018) telah menjalankan penyelidikan tata Kelola kerjasama (*Collaborative Governance*) dalam pengurusan Perusahaan Milik Kampung (BUMDes) di Kampung Polongharjo Klaten, Jawa Tengah. Walaupun menghadapi masalah sebelum ini kerana kekurangan sumber manusia. Salah satu faktor yang menyokong kejayaan Kampung Ponggok adalah kewujudan tadbir urus kerjasama (*Collaborative Governance*) antara kerajaan kampung, Perusahaan Milik Kampung (BUMDes) dan sektor swasta. Tadbir urus kerjasama telah berjaya dalam mempromosikan akauntabiliti dan ketelusan syarikat-syarikat milik kampung serta kerajaan kampung semasa perundingan kampung. Dengan mesyuarat kampung (Sofi 2018), program ini dapat menjawab keperluan masyarakat. Syarikat yang dimiliki oleh kampung Tirta Mandiri Ponggok menunjukkan kebertanggungjawaban mereka dalam menguruskan aset secara beransur-ansur dan berterusan dengan bertanggungjawab kepada kerajaan tempatan dan masyarakat. Hasil kerjasama pemerintahan di kerajaan Ponggok adalah kad pintar, kad kesihatan, kad untuk ibu dan kanak-kanak, dan kad keusahawanan. Di samping itu, terdapat program-program cemerlang lain dari kampung Ponggok yang telah berjaya diwujudkan. Kajian lain yang dijalankan untuk meningkatkan prestasi BUMDes berasaskan potensi serantau mendapati bahawa: BUMDes di Gorontalo tidak berjalan secara efektif dan telah menyumbang kepada pembangunan dan pemerdayaan masyarakat di kampung. Penyebabnya ialah Sumber Manusia, Pengedaran dan penggunaan dana pelaburan, Pengurusan BUMDes, Campur

tangan Ketua Kampung, Sokongan Komuniti, dan Ketidaksesuaian jenis perniagaan dengan potensi kampung (Bachtiar 2019)

Nugraha & Bastari (2018) telah menjalankan penyelidikan terhadap peranan kerajaan kampung dalam membuat hak dan kewajiban rakyat mendapati peranan kerajaan kampung dalam meningkatkan kesedaran akan penyertaan warga dalam pembangunan Kampung Kisat direalisasikan dengan mengetahui falsafah pasundan bumi iaitu silih asah, silih asih dan silih asuh, kerana dengan memahami makna filosofis bahawa warga akan turut serta dalam kegiatan kampung. Berdasarkan data di lapangan (Nugraha & Bastari 2018), semangat kerjasama bersama tercermin dalam ekspresi bahasa Sunda “sabanda sarika, sabobot sapihanean”, yang bererti memiliki kesedaran yang tinggi dalam usaha menciptakan rasa kepunyaan dan semangat kebersamaan yang sama termasuk dalam pembangunan kampung.

Pane (2019) telah menjalankan penyelidikan ke atas pembinaan semula kerajaan kampung ke arah tadbir urus yang baik (*good governance*), mendapati bahawa: membina semula kerajaan kampung terhadap *good governance* ternyata bahawa kerajaan kampung di Bandar Kalianda tidak melibatkan banyak komuniti. Keadaan ini memberi impak kepada pemahaman kerajaan kampung tentang konsepsi dan arahan polisi kampung yang disusun oleh kerajaan daerah Lampung Selatan. Tahap pemahaman yang rendah terhadap pegawai kerajaan kampung dalam dasar kerajaan di atas mempunyai implikasi untuk pelaksanaan dasar wilayah di tingkat kampung. Mengenai dasar tadbir urus organisasi kampung, kebanyakan kerajaan kampung tidak dapat menunjukkan dokumen yang berkaitan dengan proses penyusunan semula badan perundangan kampung. Kampung tidak menjalankan proses penstrukturan semula seperti yang ditetapkan dalam peraturan tempatan. Dalam usaha untuk mencapai matlamat yang maksimal dalam membina semula tadbir urus kerajaan kampung (Pane 2019), penambahbaikan perlu dilakukan, iaitu (1) mengadakan pelatihan untuk pejabat kampung sebagai tim pelaksana kampung dalam pengelolaan dan pentadbiran pengelolaan program kampung, (2) menyediakan fasilitas bagi pejabat kampung untuk mendukung pelaksanaan program kampung, (3) pemahaman tentang prinsip-prinsip penyertaan, ketelusan dan kebertanggungjawaban mesti dilakukan berkesan sebagai pegawai kerajaan, organisasi masyarakat kampung, pemimpin-pemimpin kreativiti.

Jindra & Vaz (2019) menjalankan penyelidikan terhadap tadbir urus yang baik (*good governance*) dan kemiskinan multidimensi: analisis perbandingan dari 71 negara, menyimpulkan bahawa penyelidikan kami memberi sokongan kepada idea bahawa tadbir urus yang baik boleh memainkan peranan dalam mengurangkan jumlah kemiskinan dan meningkatkan keadilan sosial, tetapi kebanyakannya di negara berpendapatan sederhana. Ia mempersoalkan kebijaksanaan yang diterima bahawa pembaharuan kerajaan adalah kunci untuk mengurangkan kemiskinan di negara-negara termiskin, yang menjadi tumpuan masyarakat pembangunan antarabangsa. Oleh itu, menurut (Jindra & Vaz 2019), fokus kepada pembaharuan kerajaan, tanpa mengambil kira keadaan struktur tambahan yang membolehkan keberkesanan pembaharuan ini, mungkin tidak menghasilkan hasil yang diinginkan dari segi pengurangan kemiskinan.

Purba et al. (2015) telah melakukan penyelidikan terhadap penyertaan masyarakat dalam meningkatkan kerajaan kampung, menemukan bahawa: pelaksanaan *Good Governance* dapat dilaksanakan dari tingkat paling rendah (kerajaan kampung) ke tingkat yang lebih tinggi (kerajaan pusat). Penerapan tata kerajaan yang baik (*Good Governance*) harus dipertimbangkan: Pertama, demokrasi kerajaan, yaitu kerajaan kampung yang berasal dari penyertaan masyarakat dikelola oleh masyarakat dan dimanfaatkan sekaligus mungkin bagi masyarakat. Kedua, hubungan antara unsur-unsur kerajaan di kampung adalah berasas kepada prinsip sejajar, keseimbangan dan kepercayaan. Selanjutnya (Purba et al. 2015) juga mengatakan unsur-unsur kerajaan di Kampung Aras Kabu Lubuk Pakam, Kecamatan Beringin, Kabupaten Deli Serdang terdiri daripada (1) Ketua Kampung dan Peralatan Kampung yang memiliki tugas sebagai pengawas dan pengawas dalam masyarakat sebagai pembuat kebijakan kerajaan kampung, (2) Institusi Perundangan Kampung (BPD) yang memiliki tugas sebagai perwakilan, penggabungan, penggabungan peraturan kampung dan pengawasan kinerja kerajaan kampung dan pemberian informasi kepada masyarakat dan (3) masyarakat kampung.

Kajian tentang desentralisasi dan kerajaan kampung di Indonesia: pengembalian ke Nagari dan Akta Kerajaan Kampung tahun 2014, mendapati bahwa Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 mengenai kampung membuka peluang bagi perubahan yang seolah meniru apa yang sebenarnya berlaku di Sumatera Barat. Ini membolehkan pulangan atau rekreasi model-model kampung yang berakar dalam adat, yang mempunyai potensi untuk menjadi lebih baik dalam keadaan sosial tempatan daripada model yang berpusat di Jawa yang digunakan secara seragam di seluruh Indonesia oleh Akta Kerajaan Kampung semasa Orde Baru 1979. Terutamanya relevan di sini adalah bahagian terakhir Akta Kampung yang baru, yang berkaitan dengan “kampung adat”, di mana pereka dilaporkan diilhamkan oleh contoh nagari Sumatera Barat (Vel & Bedner 2015)

Kajian mengenai proses peraturan kampung, mendapati hasil penelitian menunjukkan bahawa proses pengawasan di Kampung Adat Saibatin tidak mempunyai tahap yang jelas di mana peraturan dibuat secara sepihak oleh ketua kampung sendiri. Penyertaan pemimpin adat sebagai pemimpin masyarakat di kampung hampir hilang dan tidak disebutkan dalam peraturan. Selain itu, majlis perundingan kampung juga berada dalam kedudukan yang lemah kerana tidak ada pertimbangan dan persetujuan mengenai prinsip teras yang dikenali sebagai hukum kampung dalam proses pembuatan peraturan (Ahmad & Syukur 2016).

Kajian fasa lama kampung Jawa sebagai permulaan bentuk kerajaan demokrasi partisipatif di Indonesia mendapati kampung-kampung pada zaman dahulu mempunyai sistem sosial yang unggul. Ini disokong oleh penyelidikan Raffles, yang menemui bagaimana orang Jawa pada umumnya menghadapi penindasan dan peras ugut, dapat berjaya dengan cara mereka. Dalam “bahan ringkas,” Raffles sangat memuji sistem kerajaan kampung di Jawa pada waktu itu (Kusumastuti 2017)

Nurjaya (2018) telah menjalankan penyelidikan mengenai pengembangan budaya berkelanjutan masa depan Kampung Adat Bali posterior pemberlakuan UU No. 6 Tahun 2014 mengenai Kampung mendapati bahawa: Bermula zaman purba hingga sekarang, Bali terus memelihara dan meneruskan warisan sosial dan budaya dan sistem masyarakat keagamaan yang diciptakan oleh Keturunan Bali dan menyatakan dalam bentuk kampung-kampung adat/kampung pakraman termasuk hukum adat mereka yang dinamakan awig-awig sebagai alat pengawasan sosial dan kebudayaan dan pengawasan dalam kehidupan sehari-hari masyarakat adat Bali yang diilhami dan dilengkapi dengan ajaran Hindu. Adalah tidak bijaksana jika kerajaan akan mengenakan penguatkuasaan hukum negara di kampung adat, iaitu kampung adat/kampung pakraman sebagai entiti hukum dengan watak-watak asli dari masyarakat adat tradisional. Ini kerana kampung adat berdasarkan hukum adat mempunyai sistem, falsafah, fungsi dan peranan masing-masing dalam skala dan skala skop dan pandangan dunia dan mereka berbeza secara semula jadi, sehingga mereka tidak dapat dikuatkuasakan dan diperlakukan sama seperti kampung rasmi dalam struktur pentadbiran kerajaan daerah (Nurjaya 2018). Oleh itu, dapat disimpulkan bahawa pada prinsipnya, Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 memberi pengiktirafan dan perlindungan hukum terhadap kewujudan kampung adat selaras dengan falsafah, intipati, fungsi dan peranan dalam keseluruhan sistem komuniti adat di bawah pengawasan hukum adat, yang pada hakikatnya hidup secara lestari dan tumbuh bersama dalam keadaan hidup bersama kampung kerajaan (kampung pentadbiran) dalam menjalankan fungsi birokrasi dan peranan sistem penadbiran kerajaan daerah berdasarkan hukum kerajaan pusat.

Kajian mengenai penyertaan dalam tata kelola komuniti kampung (*Rural Community Governance*) di era baru Bali, mendapati bahawa dalam era baru, elit kampung dapat lebih terlibat dalam Tata Kelola Masyarakat Kampung, yang memerlukan kerjasama dan usaha bersama kerajaan dan elit kampung. Usaha ini tidak akan membawa kerajaan komuniti luar bandar secara tiba-tiba kesan dalam satu hari, tetapi ini adalah proses jangka panjang ketekunan dan inovasi, yang memerlukan perhatian orang dari semua lapisan masyarakat (Yuan & Li 2018)

Kajian Transformasi Kampung Adat selepas penubuhan Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 dari perspektif tata kelola (*A Governance Perspective*) Kes di Daerah Karo, mendapati hasil kajian menunjukkan bahawa tata kelola dan pelaksanaan pentadbiran kampung dilakukan sesuai dengan hak asasi dan hukum adat. Selain Ketua Kampung, ia juga dikenali sebagai Turpuk (Ketua Adat).

Menurut peraturan yang dipersetujui dengan Ketua Kampung, sebuah Turpuk juga harus dibuat. Turpuk yang dimaksud mestilah nama keluarga Simanjorang atau Munthe yang dianggap sebagai keturunan pembuka huta. Dalam menjalankan kerajaannya, Ketua Kampung selalu melibatkan Turpuk. Peruntukan ini terpakai sebelum penubuhan Akta Kerajaan No.6 tahun 2014 sehingga sekarang (Herlinda & Sembiring 2018)

Kajian Perubahan Status dan Peranan Kerajaan Indonesia pada Sistem Kerajaan Nagari menunjukkan beberapa perubahan telah terjadi akibat peranan yang semakin merosot dari para panghulu dalam masyarakat. Pada masa lalu seorang penghulu mempunyai tanggungjawab untuk melindungi anak saudara dan kaumnya, tetapi sekarang peranannya telah digantikan oleh ibu bapa mereka sendiri. Penghulu tidak dianggap sebagai orang suci oleh keturunan dan kaumnya. Untuk secara aktif mewujudkan penyertaan penghulu dalam sistem kerajaan nagari dan bergabung dengan unsur-unsur lain dalam masyarakat, Institusi Tinggi Nagari telah dibentuk sebagai unsur penghakiman dalam kerajaan nagari. Akibatnya, terdapat ketidakharmonisan dalam kerajaan itu sendiri kerana terdapat persaingan dan kekuatan yang berpengaruh dalam masyarakat. Dapat dikatakan sistem kerajaan nagari dapat terjadi lagi kerana ada adaptasi terhadap perubahan itu sendiri sebagai masyarakat dinamis dan orang Minangkabau menganggap perubahan sebagai sesuatu yang normal. Masyarakat masih menganggap pemimpin sebagai tokoh komuniti, walaupun fungsi mereka kini kurang (Gani & Algamar 2019)

Duadji (2016) telah menjalankan penyelidikan tentang pemodelan di forum Musyawarah Pembangunan Kampung di Bandar Lampung Selatan dan Bandar Pasawaran, mendapati bahawa hampir semua pekan / kampung di Bandar Lampung Selatan dan Pasawaran, lembaga adat masih kekal, meskipun fungsi yang berbeza. Kebijaksanaan tempatan yang ada dalam lembaga adat ini: (1) Terbuka dan toleran kepelbagaian; (2) Ikhlas dan pengiktirafan kumpulan lain; dan (3) Nilai-nilai “angkon” dipelihara sebagai penegakan keadilan sosial. Akta Kerajaan No.6 tahun 2014 boleh digunakan sebagai asas bagi tata kelola Musyawarah Pembangunan Kampung untuk menghasilkan Rencana Pembangunan Jangka Menengah (RPJM) Kampung dan Rencana Kerja Pembangunan (RKP) Kampung yang berkualiti. Pengembangan ruang dan penyertaan masyarakat (Duadji 2016), akan dicapai melalui suara kerajaan pada Musyawarah Pembangunan Kampung berasaskan Institusi Adat Lampung hingga suara kerajaan harus ditempatkan sebagai forum yang tinggi di Musyawarah Pembangunan Kampung. Cadangan Musyawarah Pembangunan Kampung mesti beralih dari keperluan kepelbagaian keadaan kampung itu, menonjol kepada Institusi Adat Lampung yang bukan berasaskan maksud pelaku tata kelola ke dalam bahan yang lebih berfungsi daripada masalah struktur.

Hasil penyelidikan mengenai kepercayaan, kolaborasi, dan pengurusan kualiti dalam model kampung agro-pelancongan Salak Bojonegoro dapat disimpulkan: Pertama, usahawan saling mempercayai satu sama lain kerana mereka terikat dengan matlamat yang sama, kewujudan norma sosial yang mengawal untuk tidak bersaing antara satu sama lain dan keinginan untuk berkembang bersama, untuk kehidupan yang lebih baik; Kedua, strategi kerjasama dicapai melalui persetujuan bersama, belajar bersama dan berkembang bersama, dengan cara yang berjaya para usahawan melatih usahawan baru yang sedang berkembang; Ketiga, pengurusan kualiti dilaksanakan melalui kaedah latihan keusahawanan bertingkat (Darmasetiawan et al. 2019)

Kajian model pembangunan kapasiti kerajaan kampung terhadap kemandirian, Kajian Kes Kampung Maibe, Kabupaten Paju Epat, Kabupaten Barito Timur menemukan bahawa Kerajaan Kampung Maibe dalam melaksanakan kerajaan kampung setelah pelaksanaan Akta Kerajaan Kampung pada tahun 2015 menunjukkan bahawa kerajaan kampung adalah konsisten dan respon terhadap Akta Kerajaan Kampung. Kerajaan Kampung membuat Rencana Pembangunan Jangka Menengah Kampung (RPJMDes) dan Rencana Kerja Pembangunan Kampung (RKPDes) mengikut mekanisme yang ditetapkan dalam Akta Kerajaan Kampung, walaupun RPJMDes dan RKPDes yang baru disusun pada tahun 2017 Kerajaan Kampung Maibe melakukan perencanaan pembangunan kampung sesuai dengan mandat Akta Kerajaan Kampung. Pengurusan kewangan desa di desa mengalami masalah kerana kekurangan sumber manusia. Institusi Kampung di Kampung Maibe masih belum teratur dan direkam (Noor & Riyandi 2019).

Penyelidikan Model Pemerksaan Institusi dalam Pelaksanaan Akta Kerajaan No.6 tahun 2014 tentang Kampung, di Kampung Kawengen menyimpulkan: Pertama, Kerajaan Kampung, Institusi Perundingan Kampung (BPD), Institusi Pemerksaan Masyarakat Kampung (LPMD), Pertubuhan Belia, PKK, BKM, LEPED, Institusi Daurit Tawhid, Pakar Sunnah Jamaah, BAZIS, PUSTU dan Posyandu, yang diamanahkan oleh Akta Kerajaan Kampung, yang belum ada adalah Perusahaan Milik Kampung (BUMDesa), yang masih menjadi tantangan, kinerja Institusi atau keberadaan Institusi Kampung menyumbang kepada pengembangan kesejahteraan masyarakat kampung. Kedua, model pemerksaan Institusi Kampung Kawengen, secara keseluruhannya untuk kebajikan masyarakat kampung yang diberi kuasa dan bebas, dengan kaedah latihan untuk penguatan institusi kampung, projek institusi, kajian komparatif dan bantuan intensif di kampung. Ketiga, media yang digunakan untuk menyokong pembangunan kapasiti institusi adalah untuk memperbanyak buku atau garis panduan dalam pelaksanaan untuk memudahkan pelaksana institusi kampung melaksanakan tugas dan fungsi utama mereka. Selain itu juga pemantauan media dan evaluasi institusi kampung yang melibatkan komuniti Kampung Kawengen dalam bentuk pemantauan secara berkala atau pertemuan yang teratur dan terjadwal (Widodo 2015).

Kajian pembinaan Model tata kelola yang baik (*good governance*) menunjukkan prinsip-prinsip umum tata kelola yang baik (*good governance*) tidak dapat dilaksanakan dalam pentadbiran nagari di kecamatan Sumatera Barat kerana ciri-ciri khas pertadbiran kecamatan. Oleh itu, untuk menerapkan prinsip-prinsip tata kelola yang baik dalam pentadbiran nagari di kecamatan Sumatera Barat, model kerajaan yang baik harus dibina. Model baru ini menjejaskan nilai-nilai tradisional rakyat Minangkabau dan prinsip-prinsip awam teori tata kelola yang baik (Fachri & Rafni 2017).

Berdasarkan kajian yang dilakukan mengenai Model Institusi Kerajaan Kampung Kerajaan Kampung Desa Kemuning mempunyai jenis perkhidmatan pentadbiran berupa pelesenan dan non-pelesenan. Model minimal organisasi kerajaan kampung adalah: Pengetua Kampung, Setiausaha, Ketua Umum, Ketua Keuangan, dan Ketua Unit Perencanaan untuk unit teknis operasional yang disebut Ketua bahagian Servis, Ketua bahagian Kerajaan dan Ketua bahagian Kesejahteraan. Kerana menurut Permendagri No. 84 tahun 2015 mengenai SOTK Kerajaan Kampung mempunyai 3 Kaur dan 3 Kasi (Zainudin 2016)

Wanusmawatie et al., (2017) telah menjalankan satu penyelidikan Model sistem kerajaan kampung (*A Model of Village Government System*) di Kerajaan Kairane mempunyai tiga jenis model iaitu model teori, model sedia ada dan model yang disyorkan. Semua model berdasarkan pemikiran sistem, dengan ciri-ciri bulatan sebab akibatnya: (1) Model teoritis disediakan berdasarkan kajian terdahulu manakala (2) model sedia ada berdasarkan pengakuan masalah dan pemahaman realiti di lokasi penyelidikan, (3) model yang disarankan terakhir adalah model yang ada dengan perkhidmatan baru. Kampung pedalaman cenderung mengalami infrastruktur yang terhad dan akses kepada maklumat, sehingga perkhidmatan awam tidak optimum dan menyebabkan kemiskinan membudaya. Kekurangan pemahaman tentang struktur masalah kemiskinan akan menimbulkan masalah baru, iaitu pergantungan seperti yang terjadi di kampung Kairane. Kerajaan Kampung sebagai sistem tidak dapat mengoptimumkan prestasi tanpa sokongan struktur supra, iaitu kerajaan daerah dan pusat juga mendukung pihak ketiga. Ini mengukuhkan hasil penyelidikan terdahulu dan teori kerajaan tempatan bahawa kerajaan kampung adalah sub-sistem kerajaan tempatan (Wanusmawatie et al. 2017). Senario mengoptimumkan prestasi kerajaan Kampung Kairane untuk merealisasikan kebajikan masyarakat kampung dapat dilakukan dengan: pertama meningkatkan derajat perkhidmatan Awam melalui peranan setiausaha kampung dengan status pegawai kerajaan dan dukungan kerajaan daerah; kedua, meningkat kebebasan masyarakat kampung melalui dana pular intensif dan program bantuan kampung; ketiga, peningkatan pembangunan infrastruktur kampung. Ini boleh dalam bentuk peningkatan pendapatan rakyat melalui aktiviti pertanian am (budidaya dan pemuliaan) dan mengakses maklumat, terutama yang berkaitan dengan pendidikan.

Wijoyo et al. (2018) telah menjalankan penyelidikan tentang Pembentukan Model Peraturan Kerajaan berasaskan Kerajaan Kampung yang baik di Indonesia dalam konteks tata kerajaan kampung yang baik, peraturan kampung harus mencerminkan: (1) Penyertaan; (2) Penguatkuasaan hukum (*rule of law*); (3) Ketelusan; (4) Responsif; (5) orientasi konsensus; (6) Ekuiti; (7)

Keberkesanan dan kecekapan dan (8) Akauntabiliti dan visi strategik. Instrumen hukum yang dibentuk dengan Institusi Perundangan Kepenghuluan (BPD) untuk otoritas yang mempunyai wewenang dalam pembangunan. Komunitas inisiatif masyarakat, asasi, hak adat (Wijoyo et al. 2018) meliputi wewenang: (1) Penstrukturan sistem organisasi dan institusi masyarakat adat; (2) Institusi hukum adat; (3) Pemilikan hak tradisional; (4) Pengurusan wang tunai kampung adat; (5) Pengurusan tanah bersama; (6) Perjanjian dalam kehidupan masyarakat kampung adat; (7) Mengisi kedudukan ketua adat peralatan kampung dan kampung adat, (8) Tempoh jawatan ketua kampung adat.

KESIMPULAN

Tadbir Urus Kampung telah wujud sejak zaman Majapahit, zaman Mataram Islam, zaman penceroboh Belanda, zaman penceroboh Jepun, zaman orde lama, zaman orde baru hingga kini, namun gaya dan variasi berbeza (Khasan 2008). Masa kolonial Belanda dan Jepun kampung-kampung diberi kuasa untuk mengatur dan mengurus rumah tangga mereka sendiri (Ateng et al. 2010). Sejak penubuhan Akta Kerajaan No. 5 tahun 1979, kampung-kampung di seluruh Indonesia berseragam sehingga autonomi yang disediakan telah dibatasi oleh akta kerajaan. Kerajaan menetapkan Akta Kerajaan No. 6 tahun 2014 mengenai kampung, yang memberi kuasa kepada kampung dan kampung adat untuk mengawal isi rumah sendiri. Dengan kuasa yang diberikan kepada kampung dan kampung adat, terdapat keraguan dari aparat kampung untuk melaksanakan pentadbiran kampung kerana selama lebih dari dua puluh tahun telah diseragamkan melalui Akta Kerajaan No. 5 tahun 1979. Berdasarkan kajian pustaka mendapati bahawa kerajaan kampung telah berubah sejak masa penceroboh Belanda hingga wujud Akta Kerajaan No.6 tahun 2014 tentang Kampung, belum wujud kesepaduan antara komponen tadbir urus di kampung.

RUJUKAN

- AAGN Dwipayana Ari & Eko Sutoro. 2003. *Membangun Good Governance Desa*. Yogyakarta: Institut for Research and Empowerment (IRI).
- Ahmad, N.S.Y. & Syukur, I. 2016. A Study of Village Regulation Making Process in the Village of Adat Saibatin Community in Cukuh Balak Sub-district, Tanggamus District, Lampung Province, Indonesia. *African and Asian Studies* 15(2-3): 215-241.
- Arif Zainudin. 2016. Model Kelembagaan Pemerintahan Desa. *Jurnal Ilmu Pemerintahan : Kajian Ilmu Pemerintahan Dan Politik Daerah* 1(2).
- Bachtiar, S.H. 2019. Peningkatan Kinerja BUMDes Berbasis Potensi Wilayah di Kabupaten Gorontalo. *TINEPO* 2: 66-79.
- Dian Kus Pratiwi, D.A.D.H. 2017. Implentasi UU NO. 6 Tahun 2014 Tentang Desa Terhadap Kesiapan Aparatur dan Pengaruhnya Terhadap Tata Kelola Pemerintahan yang baik (Good Governace) Dalam Penyelenggaraan Pemerintahan Desa. (Studi di 75 Desa di Kabupaten Bantul Provinsi Daerah Istimewa Yog. *Prosiding Seminar Nasional* (6): 78-97.
- Duadji, N. and N.T.U. 2016. Pemodelan dalam Forum Musrenbang Desa di Kabupaten Lampung Selatan dan Kabupaten Pesawaran Modelling Forum Musrenbang Desa in Lampung Selatan and Pesawaran Regency. *Jurnal Kajian Politik Dan Masalah Pembangunan* 12(02): 1829-1844.
- Effendy Khasan. 2008. *Otonomi Desa. Historis dan Kontekstual*. Bandung: CV Indra Prahasta.
- Fachri Adnan, M., & Rafni, A.I. 2017. The Construction of Good Governance Model for Sub-District Government of Nagari in West Sumatra. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Atlanta Press* 84: 441-445.
- Gani, M. H., & Algamar, A.H. 2019. The Changing Status and Role of Penghulu in the System of Nagari Governance. *The First ELEHIC Social Sciences on Sustainable Development for World Challenge: The First Economics, Law, Education and Humanities International Conference, KnowledgeE, 2019*: 418-429.
- Herlinda, E., & Sembiring, R. 2018. Transformation Of Adat Village Post Enactment Of Law No. 6 Year 2014 On Village : A Governance Perspective (Study In Karo Regency). *Jurnal Dinamika Hukum* 18(6): 251-258.

- Ike Wanusmawatie, Luqman Hakim, B.S. and M.K.M. 2017. A Model of Village Government System Based on System Thinking. *Advances in Economics, Business and Management Research (AEBMR)*, Atlantis Press 43(Icas): 107–111.
- Jindra, C. & Vaz, A. 2019. Good governance and multidimensional poverty: A comparative analysis of 71 countries. *Governance* (July 2018).
- Kohen Sofi, D.M. 2018. Collaborative Governance in the Management of Village Owned Enterprises Ponggok Sub District Polanharjo District Klaten Central Java 2016 Kohen. *JGCS* 2: 127–143.
- Kusumastuti. 2017. The Old Phase of Javanese Villages as an Early Form of Participatory Democratic Governance in Indonesia. *Journal of Regional and City Planning* 28(3): 220.
- Leftwich, A. 1994. Governance, the State and the Politics of Development. *Development and change* 25(2): 363-386.
- Muhammad Noor, Muhammad Riyandi Firdaus, F.Z.Y. 2019. Model Penguatan Kapasitas Pemerintah Desa Sebagai Agenda Utama Optimasi Pengelolaan Desa Menuju Kemandirian (Studi Kasus Desa Maipe Kecamatan Paju Epat Kabupaten Barito Timur) Muhammad. *PubBis* 1(5): 556–575.
- N. K. Darmasetiawan, J.L.E. Nugroho, & D.A.C. & Anam, C. 2019. Trust , collaboration , and quality management in model of agro-tourism kampung Salak Bojonegoro. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research, Atlantis Press* 308(Insyma): 210–213.
- Nugraha, R.S. & Bastari, P. 2018. The Role of the Village Government in Making the Rights and Obligations of State Citizens. *Atlanta Press* 251(6): 441–445.
- Nurjaya, I.N. 2018. Sustainable Cultural Development: The Future Of Balinese Adat Village Posterior The Enactment Of Law Number 6 Year 2014 Concerning Village. *JATISWARA Jurnal Ilmu Hukum* 33(1): 1–12.
- Pane, E. 2019. The Reconstruction of Village Governance Towards Good Governance (Study in Kalianda District , South Lampung Regency). *Fiat Justisia* 13(1): 1–18.
- Plumptre, T. 2003. *Governance Principles for Protected Areas In The 21 ST Century Prepared for The Fifth World Parks Congress Durban , South Africa John Graham.*
- Pramusinto, A., & Latief, M.S. 2011. Dinamika Good Governance di Tingkat Desa. *Jurnal Ilmu Administrasi Negara* 489–498.
- Purba, Irma Sunarty Djamin, D. 2015. Partisipasi Masyarakat dalam Meningkatkan Good Governance di Tingkat Desa. In *Jurnal Ilmu Pemerintahan dan Sosial Politik UMA* (Vol. 3). Retrieved from <http://ojs.uma.ac.id/index.php/jppuma>
- Painter, M., & Pierre, J. 2005. Unpacking policy capacity: Issues and themes. In *Challenges to state policy capacity: Global trends and comparative perspectives*, hlm. 1-18. London: Palgrave Macmillan UK.
- Rhodes, R.A. 1997. *Understanding governance: Policy networks, governance, reflexivity and accountability*. Open University.
- Syafrudin, Ateng & N.S. 2010. Republik Desa, Pergulatan Hukum Tradisional dan Hukum Modern Dalam *Desain Otonomi Desa*. Alumni Bandung: Penerbit PT.
- Saragi, P. Tumpal. 2004. *Mewujudkan Otonomi Masyarakat Desa. Alternatif Pemberdayaan Desa*. CV. CIPRUY.
- Vel, J. A.C., & Bedner, A.W. 2015. Decentralisation and village governance in Indonesia: The return to the nagari and the 2014 Village law. *The Journal Of Legal Pluralism and Unofficial Law, Routledge*: 47(3): 493–507.
- Widodo, W. and S. W. (2015). Model pemberdayaan kelembagaan dalam implementasi undang - undang nomor 6 tahun 2014 di desa Kewengen kecamatan Ungaran Timur kabupaten Semarang. *Jurnal Ilmiah CIVIS, V(2)*, 816–831.
- Wijoyo, S., Salman, R., & Oktafian Abrianto, B. 2018. Making Model of Village Regulation based on Good Village Governance in Indonesia. *Atlantis Press* 98(Icpsuas 2017), 71–77.
- Wasistiono, S., Tahir, I., & AP, M.S. 2014. Tinjauan Ulang (Review) Tentang Administrasi Dan Pemerintahan Desa. *Journal Ummat*: 1-40.
- Yuan, X., & Li, J. 2018. Study on the Paths and Ways of New Village Elites Participating in Rural Community Governance in the New Era. *Atlantis Press* 252(Jahp): 577–581.

Akta Kerajaan

Permendagri. *Peraturan Menteri Dalam Negeri Republik Indonesia Nomor 44 Tentang Kewenangan Desa.*, (2016)

Undang-Undang. *Undang-undang Republik Indonesia Nomor 5 Tentang Pemerintahan Desa.*, (1979)

Undang-Undang. *Undang-undang Republik Indonesia Nomor 6 Tentang Desa.*, (2014)

Undang-Undang Dasar. *Undang-undang Dasar Negara Republik Indonesia.*, (1945)

Latip

Dosen STIA Lancang Kuning Dumai, Indonesia

dan

Calon Ph.D

Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA)

Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM)

E-mail: p90620@siswa.ukm.edu.my

Mohd. Faizal Musa, Ph.D

Felo Penyelidik

Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA)

Universiti Kebangsaan Malaysia(UKM)

Email: mfaizalmusa@ukm.edu.my

Zuliskandar Ramli, Ph.D

Felo Penyelidik Kanan

Institut Alam dan Tamadun Melayu (ATMA)

Universiti Kebangsaan Malaysia(UKM)

E-mail: ziskandar@ukm.edu.my

Received: 24th August 2023

Accepted: 13th October 2023

Published: 31st December 2023